

В'ячеслав Бліхар

СТРАТЕГІЯ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ У ЗАХИСТІ ПРИРОДНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Запропоновано соціально-філософський підхід до вивчення впливу католицької церкви у захисті природних прав людини. Не вдаючись до виокремлення значущості котрогось із суспільних інститутів – держави чи церкви, – розглянуто функціональну стратегію католицької церкви щодо захисту природних прав людини в контексті державно-церковних відносин.

Ключові слова: держава, католицька церква, суспільство, природні права, державно-церковні відносини.

Вчення католицької церкви ґрунтується на засадах Святого Письма і, зокрема, на Новому Завіті. Ознайомлюючись із текстом Біблії, знайти готові “рецепти” діяльності церкви у суспільному вимірі, на перший погляд, неможливо. Як і неможливо знайти чітко визначені моделі державно-церковних відносин. Водночас це не означає, що церква як суспільний інститут не бере участі у державотворчому процесі.

Безперечно, Новий Завіт був написаний у зовсім інший історичний час, коли був цілком інший підхід до життя. Понад те, потрібно брати до уваги і зміни, що їх зазнавало людство у процесі історичного розвитку в період між життям Ісуса Христа та ХХІ століттям. У такому часовому вимірі цивілізаційний поступ засвідчив неефективність і навіть неможливість застосування одних і тих самих схем у суспільних відносинах та, відповідно, стратегії церкви у державотворчому процесі. До прикладу, по-різному склалися взаємини держави і церкви, скажімо, у феодальному суспільстві та в капіталістичному чи в соціалістичному. Така багатовимірність і постійна мінливість під впливом різних чинників спонукає церкву до творчої зміни у сфері формування суспільної свідомості, спільної з державними інститутами побудови громадянського суспільства та державотворчого процесу.

Мета статті – продемонструвати ключові засади стратегії католицької церкви щодо захисту природних прав людини.

Не беручи до уваги відносну жорсткість у взаєминах із суспільством та державою, церква все ж таки впродовж двадцяти століть володіє незмінною цінністю – свободою. Слушно з цього приводу висловився Р. Шнакенбург, відзначаючи, що “різні свідчення [...], в Новому Завіті не дають нам можливості чітко визначити належне ставлення до тих чи інших державних утворень [...] навпаки – вони залишають нам свободу встановлення конкретних стосунків із державою, що, правда, за умови відповідальності перед Богом і перед покликом Євангелія” [6, с. 305].

Досліджуючи будь-який релігійний феномен, нерідко складається враження про притаманний йому надприродний вимір, а тому доцільно говорити саме про викривлене трактування ставлення релігії до земного устрою життєдіяльності людини. У трансцендентному вимірі релігія сприймається інтуїтивно. Відтак релігійність певною мірою відображає її трансцендентну сферу.

Щодо впливу католицької церкви як релігійного інституту на захист природних прав людини, то треба брати до уваги те, що християнська релігія підтримує духовну ідентичність особистості. Однак інкримінування церкви відірваності людини від суспільного життя призводить до онтологічного висновку щодо помилковості, викривленості та непотрібності релігії як такої у суспільному житті. Водночас такий підхід суперечить фундаментальній істині про досконалість створеного Богом світу, тому що Бог і надалі, після створення світу, зацікавлений у подальшому його гармонійному розвитку відповідно до трансцендентної цілі та сенсу буття. У такому християнському дискурсі стає зрозумілою турбота церкви про земне буття усіх людей загалом. Діяльність церкви завжди спрямована на захист природних прав людської особистості як невід’ємних незалежно від релігійно-ідейних переконань. Папа Іван Павло II назвав найважливішими правами людини такі: “право на життя, складовими якого є право дитини на розвиток у лоні матері від хвилини зачаття; право жити у повній родині у сприятливій для вдосконалення дитячої особистості моральній атмосфері; право розвивати свій інтелект і свободу, пізнаючи і шукаючи істину; право брати участь у розумному використанні природних ресурсів і праці з метою заробляти на себе і свою родину; право вільно створювати сім’ю, мати і виховувати дітей... У певному сенсі релігійна свобода як право жити відповідно до правди, віри і благодатної гідності особи є джерелом і синтезом цих прав” [4, с. 82].

Усі невід’ємні права визначаються, виходячи не лише із трансцендентного виміру буття людської особистості, а й з її іманентного виміру. Така багатовимірність вимагає від церк-

ви розуміння ролі особистості у суспільстві, у тому числі й державотворчому процесі, та розвитку людства загалом. Слушними щодо цього є слова Христоса Яннараса, який зауважив, що “церковна дійсність є способом існування, способом входження в реальні матеріальні стосунки [...] це спосіб універсального життя, це смертне життя, яке перетворюється у життя, вільне від смерті, й саме тому недостатньо «прикрашати» життя абстрактними міркуваннями та моральними почуттями [...] необхідне перетворення реальних матеріальних стосунків, які становлять спосіб людського існування” [7, с. 119]. У такий спосіб простежується підтвердження того, що поєднана духовність з активною включеністю у суспільне буття, причому протистояння “духовної самості”, вираженої у християнських чеснотах однієї людини й державотворчого процесу як двох онтологічно важливих для людської особистості вимірів, відсутня.

Людина в межах своєї онтологічної визначеності є вільною і тому може протистояти впливам зовнішнього середовища та навіть змінювати його в межах свого значення у Всесвіті. Ця глибока сутність людини – бути господарем середовища, у якому перебуває, – виражена у Святому Письмі: “І сотворив Бог людину на свій образ; на Божий образ сотворив її; чоловіком і жінкою сотворив їх. І благословив їх Бог і сказав їм: будьте плідні і множьте і наповняйте землю та підпорядкуйте її собі; пануйте над рибою морською. Над птаством небесним і над усяким звіром, що рухається по землі” [3, с. 4]. Попри те, що тут наголошується на конкретному природно-матеріальному володінні, сенс цього уривка набагато глибший. Ідеться про важливі засади визначення ідентичності людини. В рамках теми нашого дослідження доцільно звернути увагу саме на важливе покликання людини – бути господарем у своєму середовищі. Цей факт передається ментальністю, що зародилася у процесі виживання людини, коли її головним середовищем було власне природне середовище, опанування яким вимагало значних фізичних та інтелектуальних зусиль.

З плином історії та розвитком у культурно-етнографічній, соціально-психологічній, економіко-політичній, науково-інформаційній сферах вплив безпосереднього природного середовища на усвідомлення людиною своєї екзистенції втрачає первісне значення. У сучасних умовах буття наведений вище уривок зі Святого Письма, мабуть, звучав би дещо по-іншому – відповідно до розвитку нашої цивілізації. Іншими словами, завжди будуть існувати певні предмети чи умови, що їх людина хотіла б опанувати й повинна була це зробити задля власної еволюції та суспільного розвитку. Цей принцип творчого розвитку людини у середовищі залишався б незмінним У такій перспективі ще більше стають зрозумілими спроби церкви як суспільного інституту підвести до усвідомлення того, що людина є істотою не лише земного світу, а й трансцендентного. Водночас саме ця активізація внутрішньої підсвідомої та незбагненої структури дає право бути громадянином конкретного суспільства і держави, активним учасником творчого вдосконалення видимого суспільного буття.

Беручи до уваги важливість визнання найважливішого з прав людини – права на життя, – церква наголошує не стільки на значущості цього права для вже сформованих особистостей, скільки для ще не народжених як вираження однієї із найбільших небезпек сучасності для суспільства та держави. Слушними в цьому контексті будуть слова Папи Івана Павла II: “Як можна з морального погляду погоджуватися з законами, які дозволяють вбивати ще не народжену людину, але вже живу в утробі матері? Право на життя стає винятковим привілеєм дорослих, які навіть маніпулюють законодавчою владою, щоб втілювати свої власні плани та забезпечувати свої власні інтереси” [1, с. 427]. Дар життя, що його отримує кожна особистість, має величезну цінність, і саме тому людина відповідає за охорону життя перед державою і Богом. У цьому сенсі доцільно процитувати Андрея Шептицького: “Людське життя – неоціненний скарб, передусім для батьків, а відтак для родини і цілого народу [...] щоб той скарб посісти, треба зі сторони людей якоїсь праці і жертви. І ті їх праці та жертви, вложені у виховання дітей, є безконечно ціннішими, ніж будь-які інші праці та жертви” [5, с. 265]. Наведені слова контрастують із політико-економічною заангажованістю ментальності більшості людей сучасності, яка характеризується тим, що матеріальний добробут і кар’єрне зростання набувають більшого значення, ніж цінності онтологічно вищого порядку.

Однак акцентування на матеріальному аспекті певною мірою знецінює важливість трансцендентно-аксіологічного виміру, внаслідок чого утворюється певний екзистенційний вакуум.

Такий стан справ спотворює сприймання реальності. Відтак світогляд людини потребує коригування через створення державних інститутів та діяльності церкви. Усвідомлення неправильності обмеженого сприймання спонукає людину до пошуку способів розв’язання ситуації, що не завжди відповідають релігійним канонам. У цьому контексті цікавою видається ідея Ласвелла щодо суспільних мозкових центрів, або “планетаріїв”. Уживання цього терміна асоціюється зі спостереженням за тим, як у планетарії люди спостерігають за небом. Подібне відбувається й у суспільному вимірі як своєрідне суспільне самоспостереження, де людина, оглядаючись у минуле, має змогу аналізувати сучасне, а також планувати майбутнє для себе і для суспільства. Для цього важливими є своєрідні “виставки”, на яких люди мали б можливість обмінюватися ідеями, страхами, надіями та переконаннями, що має на меті творчу активізацію власного буття, а не просто його споживання. Фактично такі суспільні мозкові центри могли б зробити “свій внесок у розвиток суспільства, яке думає про себе, уточнює свої цінності, усвідомлює себе і є освіченим, а не пасивним і неосвіченим ... можуть розширити й урізноманітнити по-

рядок денний публічної політики та пом'якшити вплив інших організацій у справі нав'язування ідей” [2, с. 456].

Церква у цьому контексті намагається долучитися до формування особистості, спрямовуючи свою діяльність на пізнання основних правд віри, фундаментальних принципів християнського вчення, що допоможуть унормувати не лише особисте та суспільне життя, а й впливатимуть на державотворчий процес.

Наявність іманентного та трансцендентного вимірів діяльності церкви відображає її спрямованість на духовне зростання особистості, пізнання вищих цінностей у гармонійному поєднанні з матеріальним добробутом суспільства і держави. В економічно розвиненому суспільстві католицька церква скеровує своїх вірних до морального вдосконалення себе і держави. Проте якщо у суспільстві домінує розчарування діяльністю влади, озлоблення з приводу ставлення держави до людини, у такому випадку церкви закликають громадян до твердості духу та активної громадянської позиції, не порушуючи своїми вчинками морально-духовні та чинні правові принципи й норми.

Література

1. Іван Павло II, Папа. Лист до сімей. *Gratissimam sane*. З нагоди року сім'ї / Папа Іван Павло II // Вибрані документи Католицької Церкви про шлюб та сім'ю. Від Лева XIII до Венедикта VII. — Львів : Колесо, 2008. — С. 367–436.
2. Парсонс В. Публічна політика : Вступ до теорії й практики аналізу політики / В. Парсонс. — К. : Києво-Могилянська академія, 2006. — 549 с.
3. Святе Письмо Старого та Нового Завіту. — Мадрид, 1990. — 1070 с.
4. Сотий рік (*Centesimus annus*). Енцикліка Вселенського Архієрея Івана Павла II до достойних братів у єпископському служінні священників і дияконів, членів релігійних спільнот, до всіх вірних християн і всіх людей доброї волі з нагоди сотої річниці енцикліки *Regum novarum*. — К. : КАЙРОС, 2001. — 102 с.
5. Шептицький А. Пастирське послання... Не убий / Митрополит Андрей Шептицький // Життя та діяльність. Документи та матеріали, 1899–1944. Церква і суспільне питання. — Т. 2. Кн. 1. — Львів : Місіонер, 1998. — С. 259–268.
6. Шнакенбург Р. Етичне послання Нового Завіту : [пер. з нім.] / Р. Шнакенбург. — К. : Дух і літера, 2005. — 340 с.
7. Яннарас Х. Поняття “економіка” та його ідеологічні інтерпретації / Христос Яннарас // Соціальна доктрина Церкви : збірник статей. — Львів : Свічадо, 1998. — С. 109–122.

We propose a socio-philosophical approach to the study of the influence of the Catholic Church to protect the natural rights of man. Separately, highlighting the importance of not one of the public institutions – the state or the church – is considered a functional strategy of the Catholic Church to protect the natural rights in the context of church-state relations.

Key words: the state, the Catholic Church, the society, intrinsic rights, state-church relations.